

Tulenkantajien proosa ja kirjallisuus- historioiden modernismikäsitteet

Tulenkantajien ryhmittymä tuo yleensä mieleen hurmiolyriikan ja sen edustajat 1920-luvulla. Tämän ryhmittymän marginaaliin tunkeutuminen paljastaa saman aikakauden uuden proosan, josta nousi joukko sotienvälisen ajan tunnetuimpia eepikoita. Prosaistit eivät olleet sen homogeenisempi ryhmä kuin lyyrikotkaan, joten tulenkantajuus on hyvin vähä määrittäjä. Yhteistä on liittyminen samanhenkiseen Nuoren Voiman Liiton kirjallisuuspöytäkirjaan, keskinäinen kanssakäyminen ja sukupolviyhteisyys, joista varsinkin viimeistä piirrettä on pidetty heterogeenista ryhmää yhdistävänä tekijänä ja myös yleisemmin modernismiin liittyvänä piirteenä (Lassila 1987, 123—124; Huuhtanen 1979, 79). Tulenkantaja-proosana pidän tulenkantajiin luettujen prosaistien romaani- ja novellituotantoa 1920-luvun puolivälistä 1930-luvun taitteeseen. Vuosikymmenen vaihteeseen mennessä alun alkaenkin hajanainen ryhmä oli lopullisesti hajonnut, ja silloin alkoi etääntyminen edellisen vuosikymmenen ihanteista. Esimerkiksi aihepiirien tasolla painopiste siirtyi 1920-luvun kansainvälisyydestä ja kaupungista perinteiseen valtalinjaan, maalauskuvauksiin, ja laajoihin sukusarjoihin. Tulenkantaja-aikana omaksuttuja ekspressionistisia herätteitä ei välttämättä unohdettu, mutta niistä hyödynnettiin vain jotakin piirrettä (Varpio 1980, 249).

Tulenkantajiin kuulumisesta on erilaisia käsityksiä jopa tulenkantajilla itsellään. Tämä tulee selvästi esiin ryhmän haastattelututkimuksessa *Kirjailijat puhuvat. Tulenkantajat* (1976). Lähinnä tulenkantajien vaikutusaikaa ilmestyneessä V. Tarkiaisen kirjallisuudenhistoriassa ”nuorimpina suorasanaista kirjailijoista” — tulenkantajat-nimeä ei yleensä ryhmän vaikutusaikana käytetty — mainitaan Mika Waltari, Arvi Kivimaa, Unto Seppänen, Pentti Haanpää ja Toivo Pekkanen (Tarkiainen 1934, 317—318). Tähän perusmiehitykseen voi lisätä vielä Onni Hallan, Unto Karrin ja Erkki Valan — kirjallisuuden kaanoniin he eivät ole juurikaan yltäneet. Tulenkantajien proosa ja koko kuva 1920-luvun uudesta suorasanaisestä kirjallisuudesta on pysynyt miehisenä, vasta 1930-luvulla tuli ryhmän ulkopuolisten naisten vuoro.

Mitä uutta nuoret prosaistit sitten tavoittelivat? Kirjallisuushistorioissamme on suurlakon jälkeisestä proosasta yleensä käytetty määritteilyjä uudistunut realismi, uusrealismi, uudistuneen realismin synnyttämä kansankuvaus, suuren kansankuvauksen aika ja traditio (Sarajas 1965b, 14—20; Laitinen 1981, 330). Jo adjektiivi *suuri* osoittaa hyvin selvästi arvottamisen lähteen: kansa eli maaseutuväestö ja mieluiten talonpojat ovat suuren ja yhtenäisen kertomuksen aiheena arvokkaita. Tulenkantajien aikalaistenkin odotushorisontti oli suunnattu maaseutuolojen realistiseen kuvaustapaan (vrt. Takala 1990, 68—69). Tulenkantajat vaativat kirjallisuuteen uutta ilmaisuja ja pyrkivät kirjoittamaan toisin kuin edeltävä sukupolvi. Saarenheimon mukaan heidän proosansa tavoitteli ”herkistynyttä realismia ja impressionistista kuvausta”, ja kuvaustavassa pyrittiin pois henkilöiden passiivisesta tarkkailusta sekä arvostettiin samantapaista hermoherkkyyttä kuin lyriikassakin. Maaseutukuvaukset julistettiin aikansa eläneiksi. (Saarenheimo 1966, 130—131.) Aihepiirien vaihtumiseen vaikutti tulenkantajapolven kiinnostus moderniin elämäntapaan, joka löytyi koneellistuneesta, liikenteen ja valojen täyttämästä kaupungista. ”Olla moderni ihminen — se merkitsee meidän päivinämmä, kuten aina ennenkin, olla suurkaupungin asukas.” (Paavolainen 1990 (1929), 132—133.) Maaseudun kuvausta ei tyystin unohdettu, mutta siihen pyrittiin saamaan traditiosta poikkeavaa henkeä.

Tulenkantajat itse julistivat proosansa uutuutta, samoin tekivät aikalaiskriitikot arvostellessaan tulenkantajaprosaistien teoksia. Mitä aikalaisten kokemalle uutuudelle on tapahtunut, miksi aikakirjat unohtavat kaanoniin päässeiden proosamme tukipilareiden varhaistuotannon? Tarkoitukseni on luoda katsaus eri vuosikymmenten kirjallisuushistorioihin ja tarkastella, miten tulenkantajaprosaisteja niissä käsitellään. Mielenkiintoni kohteena on lähinnä kirjallisuushistorioiden suhtautuminen modernismiin ja ekspressionismiin, josta tulenkantajien on katsottu saaneen vaikutteita. En esitä kattavaa kuvaa suomalaisista kirjallisuuskatsauksista, vaan valitsen eri vuosikymmeniltä lähteviä käsityksiä.

1. *Linjoja tulenkantajien modernismiin*

Tulenkantajien modernistisuus on ollut tutkimuksissa esillä vasta viime aikoina, ja lähinnä on käsitelty ryhmän lyyrikoita. Pertti Lassila on tutkinut Uuno Kailaan ja Katri Valan lyriikan ekspressionistista tematiikkaa. Lassilan esitys noudattelee suomalaisen tutkimuksen valtaväylää: suomenruotsalaisen runoilijapolven ”varsinainen”, etenkin Ultra-lehden, ohjelmallinen linja ja suomenkielisen lyyrikkopolven ”nimellinen” ekspressionismi erotetaan toisistaan. Tulenkantajien ekspressionistisuus

nähdään siis heiveröisenä verrattuna ”oikeisiin” suomenruotsalaisiin modernisteihin. (Vrt. Lassila 1987.) Omana lähtökohtanani on Päivi Huumasen käsitys siitä, että 1920-luvun kirjallisuuden, suomenkielisellä puolella tulenkantajien, ohjelmallisuus ilmentää eurooppalaisen modernismin murrosta. Kaunokirjallisten sovelluksien tasosta suomenruotsalaisten modernistien ja tulenkantajien välillä ollaan monta mieltä, mutta joka tapauksessa kirjallisuuskäsityksien uutta uhoava pohja on samoilla lähteillä. Huumasen mukaan 1920-luvun taite on merkityksellinen, koska siihen sijoittuu saksalaisen kulttuurivaikutuksen alku ja modernismin lopullinen läpimurto (1979, 94—96). Nämä käsitykset eivät tietenkään sulje pois sitä, että modernistisia piirteitä olisi varhemmassakin kirjallisuudessa tai modernismin voimistumiseen olisivat vaikuttaneet muutkin kuin saksalaiset lähteet.

Modernismin määrittelemisen muutamalla sanalla tai kaikkia tyydyttävästi on ilmeisen mahdotonta. Käsitteet moderni, moderniteetti ja modernismi poikkeavat lisäksi toisistaan eri maissa ja kielialueilla. Modernismi toimii lähinnä yleiskäsitteenä maailmankuvan ja taiteen murrokselle. Kirjallisuudessa modernismia voidaan pitää periodina, joka ajoitetaan Euroopassa lähinnä vuosiin 1890—1930, huippukautena voidaan pitää aikaväliä 1910—1930. (Esim. Lutherson 1986, 50; Bradbury—McFarlane 1987 (1976), 52.) Koska modernismia käytetään kattokäsitteenä, on esimerkiksi ekspressionismi yksi siihen liittyvä tyyli-suunta. Suomalaisen kirjallisuuden modernismikykentöjen selvittäminen on uuden tutkimuksen tehtäviä, ja se on yhä enemmän alkanutkin kiinnostaa kirjallisuudentutkijoita. Prosaisteista Sillanpää on tässä suhteessa otettu viime aikoina useasti esille. Myös muiden kirjailijoiden tuotannossa on havaittu uusia piirteitä: Maila Talvion ja Elsa Heporaudan yhteydessä on mainittu ekspressionismin vaikutukset kerrontaan. (Vrt. Nummi 1990; Rojola 1990; Huhtala 1989, 267; Kajannes 1990, 20.) Tämän vuosisadan alkupuolen kirjallisuuden uudelleenarviointi avaa tietä laajemmallekin kirjallisuutemme kaanonin tarkennukselle.

Tyylisuuntien nimityksiä on kritisoitu runsaasti, myös Suomessa. Ongelmakimpun alkuna on uusromantiikka. Tämä Leinin antama tyylinimitys ei ole tyydyttänyt kaikkia, ja epämääraisten käsitteiden joukossa uusromantiikkaa on pidetty yhtenä epäselvimmistä. Kaarlo Marjanen on — vaikkakin keskittyen lyriikkaan — valmis vaihtamaan nimityksen esimodernismiin ja nimittämään tuon ajan kirjallisuuden piirteitä ”niiden omilla nimillä”, joista yksi on ekspressionismi (Marjanen 1967, 12—16). Tämä käsitys on mielenkiintoinen: modernististen tendenssien traditio olisi olemassa ennen tulenkantajia. Marjasen käsityksestä eri tutkijat poikkeavat joko olemalla määrittelyissään varovaisia tai pysytellen pelkästään realistisella linjalla (vrt. Karhu 1973, 17). Esimerkiksi Kai

Laitinen edustaa varovaista linjaa, hän käyttää mieluummin nimitystä kansallinen symbolismi (Laitinen 1981, 246). Toisaalta symbolismi on usein nähty modernismin valmistelijana. Ilmeistä on, että edellisen vuosisadan ja vuosisadanvaihteen virtaukset limittyvät toisiinsa, rikkovat kaanoniin istutettua realismia ja luovat pohjaa rikkomusten traditiolle.

Painottaminen modernien tai modernististen tendenssien ja toisaalta realististen tendenssien välillä riippuu valinnasta. Kirjallisuushistorioidemme kaanonin ja kirjallisuudentutkijoiden valtaosan arvostusten mukaan realismi on hallinnut määrittelyjä. Eino Karhu huomauttaa siitä uusromantiikan yhteydessä. Hän toteaa, että tutkijoilla on taipumus liu'uttaa uusromanttista tuotantoa realismiin päin. (Karhu 1973, 14—17.) Sama tendenssi on mahdollinen siten myös 1920-luvun proosan modernististen tendenssien suhteen: modernistiset piirteet on pystytty häivyttämään lähes näkymättömiin, kun realismin koodisto on hallinnut arvo- ja arvostelukriteereitä.

2. Tulenkantajaproosan lähituntumassa

Tulenkantajien kukoistuskauden aikana modernistisia virtauksia käsiteltiin niukasti. Suhtautuminen ekspressionismiin oli torjuva, se tuomittiin haihatteluna ja ulkoapäin saatuna teoreettisena kokeiluna. ”Ekspressionismi oli mielivaltaa, joka soi tavattoman paljon tilaa henkilökohtaiselle kokeeteeraamiselle.” (Ks. Takala 1990; Sininen kirja 6 1928, 60.) Ekspressionismia pidettiin 1920-luvulla jo kuolleena suuntauksena, ja tällä kannalla olivat myös merkittävimmät tulenkantajaesseistit Olavi Paavolainen ja Lauri Viljanen (Paavolainen 1990 (1929), 17; ks. Lappalainen 1989, 249). Ekspressionistinen tematiikka sai kuitenkin tulenkantajista kaikupohjan, esimerkiksi Viljanen suhtautui myönteisesti veljesrakkauksen puolustamiseen ja egoismin vastustamiseen (Viljanen 1929, 184—187). Ekspressionistisista piirteistä oli Suomessa esillä varsinkin realismin vastustaminen, sisäisen kokemuksen ilmaiseminen, uusi muoto, uusi ihmisyyys, uusi sukupolvi ja kokemus historian käännekohtasta (vrt. Lassila 1987, 94—95).

Viljasen teoksessa *Merkkivaloja* (1929) esittämät tulenkantajaproosaistien luonnehdinnat ovat impressionistisia välähdyksiä kunkin kirjailijalaadusta, mutta traditioon suhteutettu uutuusluonne on esitellyssä esillä. Viljanen tähdentää maaseutukuvauksen uudistamista: Onni Halla parantaa perinteistä kansankuvausta ottamalla huomioon sisäisen tunnelman kuvaamisen, Pentti Haanpään tyyliä on ekspressionistista ilmeikkyyttä ja Unto Seppäselä on ominaista hilpeys. Toivo Pekkasta puolestaan kiitetään tuoreesta aihepiiristä, tehdastyöläisen kuvauksesta,

ja Kivimaalle annetaan eurooppalainen leima. (Vrt. Viljanen 1929, 59—78.) Viljasella oli jo vuosia aiemmin samanlainen uusia piirteitä poimiva linja. *Tulenkantajat*-albumissa vuonna 1926 Haanpää näyttää nuorelle kriitikolle realistina, mutta ”hän on kieltä luova niinkuin vain harva realistinen kirjailijamme”. Kivimaan arvioinnissa painottuu uudenlainen kuvaustapa; Viljanen korostaa fantastisuutta eli naturalismista ja psykologisesta realismista loittonevaa kerrontaa. Onni Hallan luonnehdinta on samantapainen kuin *Merkkivaloissakin* eli perinteisestä kansankuvauksesta jyrkästi poikkeava, mutta tyyliuunanimike on eksakti: Hallalle luonteenomaista on ”impressionistinen vaistorunous”. Yhteenvetona Viljanen esittää, että nuoresta proosasta ei löydy yhtä suuntaa; yhteistä on vain vähän: asiallisen, realistisen todellisuuden kuvaamisen merkityksettömyys. Toisaalta vertailukohta löytyy edeltävästä polvesta: Sillanpää. Varsinkin Kivimaan ja Sillanpään tyylin vertailu tuottaa mielenkiintoisia väitteitä: ”Se ilmenee tuossa niin helposti tunnettavassa otteessa, tuossa ikuisessa ’presens-assennoitumisessa’, tuossa ’hetken sisällön’ ja ’tajuksisältöjen’ alituisessa kirjaanviennissä.” (Ks. Viljanen 1926, 53—64.) Viljasen määrittelyistä voi tehdä sellaisen johtopäätöksen, että sillanpäälaisiksi mainitut piirteet, kuten muutkin Viljasen poimimat tulenkantajaproosan ominaispiirteet, ovat perinteistä realismia rikkovia. Luonnehdinnoilla on yhtäläisyys modernistisen proosan tuntomerkkeihin: ajan kokemisen, hetken sisältöjen ja sisäisen kuvaaminen ovat modernistisia kerrontakonventioita. Luonnehtija itse ei kytke poimimiaan piirteitä laajempiin yhteyksiin. Viljasen kommentit avaavat kuitenkin mielenkiintoisia mahdollisuuksia uuden polven proosan modernistisuuden käsittelyyn: realistisen tradition aukot kasvavat.

Vuonna 1930 alettiin aikalaiskritiikissä vetää suuntalinjoja tulenkantajien proosalle. Varsinkin Waltarin, Kivimaan, Karrin ja Valan kaupunki- ja taiteilijaryhmäkuvaukset antoivat pontta yhteenvedoille. Rafael Koskimies kokosi uuden polven yhteiset piirteet, joita ovat käymistila kirjallis-taiteellisissa piireissä, teosten muodon ja elämänsisällön muutos käymistilan vuoksi sekä eurooppalaisten vaikutteiden sulatus. Kaiken kattaa kuitenkin arvostelijan käsitys uutuuden ja vaikutusten pinnallisuudesta. (Koskimies 1930.) Koskimiehen jälkeen ilmestynyt yleisesitykset ja tutkimukset ovat samoilla linjoilla. Ulkoa saadut vaikutteet ja muutostrendit aiheiden ja muodon käsittelyssä mainitaan mutta niiden merkitys mitätöidään. Tulenkantajien keulakuva Olavi Paavolainen peittoisi ryhmän prosaistit teoksessaan *Suursiivous* (1932): muodinmukaisuus ja mainoshakuisuus esitetään päällimmäisinä piirteinä, maailmankuvan muutokseen ei tulenkantajien nähdä yltäneen (Paavolainen 1932). V. Tarkiainen tekee yhden selkeimmistä kirjallisuushistorioiden mitätöinneistä. Ekspressionismi, eksoottisuuden tavoittelu, mieli-

kuvituksen vapaa lento, todellisuuden arvoituksellisen luonteen tunnus-taminen, sielun sisäinen arvaamattomuus, perussyllisyyden ja kärsi-mystoveruuden tunnot, konekulttuuri ja suurkaupunkiromantiikka näh-dään uuden kirjallisuuden, tulenkantajien, piirteinä. Proosasta Tarkiai-nen mainitsee erikseen pyrkimyksen irtautua traditiosta ja ajankohtai-suuden tavoittelun; ilmaisupuolelta hän ottaa esille romanttisuuden ja ekspressionistisen tehostamisen. Kaikkea värittää kuitenkin näkemys, et-tä pyrkimyksistä huolimatta ei päädytty sisäiseen uudistumiseen. (Ks. Tarkiainen 1934, 308.) Aihepiirin ja tyylin kokeiluita ei ole pidetty mer-kittävinä, kytkentöjä modernismiin on väheksytty muotileimalla ja ryh-män mainoshällyllä. Tulenkantajaproosan parhaimpana antina on pidet-ty kirjailijajoukon seuraavien vuosikymmenten kehittymistä tai 1920-luvun suhteen ajan hengen tallentamista — itse kirjallisuus ei saa arvostusta. Koko tulenkantajavaihe Suomen kirjallisuudessa on ”muis-tojen lentohiekkaa”, ja sitä on kutsuttu vain myrskyksi vesilasissa. (Vrt. Koskimies 1949, 168; Laitinen 1965b, 358; Ervasti—Karkama 1973, 120; Saarenheimo 1966, 101.)

3. Kaanonin luoja ja pönkittäjiä

Miten kirjallisuushistoriat ovat määritelleet tulenkantajia ja lähinnä ryhmän proosaa? Tämän kysymyksen pohjalta pyrin löytämään yleisesi-tyksien kirjailijaluonnehdinnoista modernismiin kytkeytyviä piirteitä. Kirjallisuushistoriat ovat sidoksissa aikaansa; ne eivät julista yleispäte-vää totuutta koko kirjallisuuden kentästä, kirjailijoista ja heidän tuotan-nostaan. Painotukset ja näkökulmat riippuvat monen muun seikan ohella kirjoittajan omaksumasta kirjallisuuskäsityksestä ja kulttuuri-kontekstista — laajan materiaalmäärän käsittelyssä on mukana valinta: mitä ottaa mukaan, mitä ei. Arvottamisperusteet hallitsevat, kriteerit vaihtelevat. Kai Laitinen on tehnyt karkean listan kirjallisuushistorioihin vaikuttavista tekijöistä. Kirjallisuushistoriat ovat aina hieman myöhäs-sä, ja ne ovat yleensä — ainakin viime vuosiin asti — olleet esteettisiin kriteereihin nojautuvia akateemisia eliittikirjallisuuden esittelyitä. Täl-löin usein esille tuleva pedagoginen näkökulma vaikuttaa siihen, että päälinjojen tarkastelu ja pelkistykset ovat kirjallisuushistorioille tyypil-lisiä. Painotukset ja rajaukset vaikuttavat esitettävien seikkojen valin-taan. Joukossa voi tietenkin olla myös kaanonin särkijöitä. (Laitinen 1989, 40.) Käytännössä ei kaanonin rikkomista laajoissa kirjallisuushis-torioissamme ole juurikaan ollut. Kirjallisuushistorioille on tyypillistä myös se, että usein historiankirjoittaja näkee kaikki ilmiöt yhden hallit-

sevan tyyli-suunnan lävitse, ja kirjailija- ja elämäkertakeskeinen sukupolviajattelu ei anna mahdollisuuksia havaita kirjailijan maailmankatsomuksessa eikä tuotannossa tapahtuvia muutoksia. (Karkama 1990, 36—37.) Suomalaista proosaa on lähes koko tämän vuosisadan ajan tarkasteltu realismiin pohjautuvin odotuksin; kansalliset odotukset ovat kotoisin kaukaa 1800-luvulta.

Tuorein kirjallisuuden ja kirjailijoiden yleisesitys on Lasse Koskelan *Suomalaisia kirjailijoita Jöns Buddesta Hannu Ahoon* (1990). Teoksen saatesanoissa korostetaan valinnan subjektiivista luonnetta, mutta Koskelan tarkoituksena on kuitenkin ottaa kirjaansa kunkin ajan huomattavimmat kirjailijat. Arvokkaan kirjallisuuden kriteeri on siten käytössä. Tulenkantajaproosaista on säilynyt huomattavien joukossa Haanpää, Kivimaa, Pekkanen, Seppänen ja Waltari. Kun tulenkantaja-aikoja edustaa näiden kirjailijoiden varhaistuotanto, on mielenkiintoista tarkastella, miten varhaistuotanto asettuu koko kirjailijakuvaan. 1920-luvun tuotanto ohitetaan lyhyin maininnoin tai sivuutetaan, vain Seppäsen kaupunkinovellit esitellään: ”— — huohottava ja katkelmallinen tyyli sopii malliesimerkiksi ajan suomalaisesta ekspressionismista” (Koskela 1990, 372). Tämä on ainoa viittaus tulenkantajien modernistisiin tendensseihin.

Myös 1970- ja 1980-luvun kirjallisuuden yleisesitykset jättävät tulenkantajien alkutuotannon vähille maininnoille. Kai Laitisen *Suomen kirjallisuuden historia* (1981) mainitsee Waltarin, Hallan, Kivimaan ja Seppäsen kuuluvan tulenkantajiin; Haanpää ja Pekkanen luetaan vain aikalaisiin ja tuotannoltaan aikansa merkittävimpiin. Seppäsen ekspressionismi ja fabulointi mainitaan ohimenevänä muotina, muut kytkennät ajan virtauksiin sivuutetaan. (Ks. Laitinen 1981, 421 ja 435.) Ervasti ja Karkaman *Suomen kirjallisuushistoria* (1973) painottaa kirjallisuuden yhteiskunnallista kantaaottavuutta kirjallisuuden arvokriteerinä, joten tulenkantajat eivät saa arvoa — vain Haanpään ja Pekkasen kypsyyskauden tuotanto noteerataan. Teoksessa esitellään tulenkantajien ryhmän yhteydessä erilaisia muotivirtauksia kubismista surrealismiin, mutta niitä ei kytketä tulenkantajiin, ja virtausten maininta jää kotimaisessa kontekstissa irralliseksi. (Ks. Ervasti—Karkama 1973, 114—123.)

Edellä esitellyt kolmen viime vuosikymmenen yleisesitykset ovat laajoja ja pelkistäviä, joten tulenkantajien osuus supistuu luonnostaankin vähäiseksi. Huomionarvoista on se, että aiemmissä esityksissä olevat käsitteet ovat vähin muutoksin siirtyneet uusimpiin yleistöksiin ja ne ovat siten pohjana tulenkantajien proosan arvottamisessa ja määrittävien sen aseman kaanonissa. Kirjallisuudenhistorian kaanon on ottanut tulenkantajaproosaistit hellään huomaansa, mutta heidän vakava kypsyyskauden tuotantonsa painaa vaakakupissa eniten. Kuitenkin on ilmeistä,

että suomenkielisen kirjallisuuden myrsky ja kiihko -kaudella on ollut merkitystä kunkin kirjailijan myöhempäänkin tuotantoon; uudet ilmaisukeinot ja aiheet tuskin häviävät jälkiä jättämättä.

Aikalaiskritiikki ja V. Tarkiaisen *Suomalaisen kirjallisuuden historia* (1934) ovat luoneet ääriajat, joita muut yleisesitykset jatkavat tietyin painotuseroin. Vain muutaman vuoden välimatkasta huolimatta Tarkiainen tarttuu itsenäisen Suomen kirjallisuuteen. Tarkiainen (1934, 164) näkee Suomen kirjallisuudessa samanlaisia murroskauden piirteitä kuin muuallakin länsimaissa, mutta vaikutteita hän pitää myöhäisinä ja laimeina. Kun Tarkiainen käsitteli uusinta kirjallisuutta 1920-luvun loppupuolella, oli hän huojentunut siitä, että Suomessa vältyttiin yltiöpäisiltä modernistisilta kokeiluilta — Tarkiaisen sanoin haihattelulta. Tarkiainen piti nuoren polven kirjallisuutta vaarattomana, pyrkimykset olivat ”uudistusharrastuksissaan ymmärrettäviä”. (Tarkiainen 1928, 15.) Joko tämä harrastelu ei järkyttänyt odotushorisonttia tai teoksia luettiin odotushorisonttiin mukauttaen.

Tarkiainen esittelee kirjallisuushistoriassaan lyhyesti nuoria prosaisiteja mutta ei kytke heitä tulenkantajiin. Lyyrisyyttä korostetaan niin Waltarissa kuin Kivimaassakin, ja Haanpääkin esitellään yksitotisesti ”alkuvoimaisena luonnonrunoilijana”, kun Seppänen vasta hapuilee kirjailijantiellään. Eniten tekstirivejä saa Pekkanen, ja syynä on ilmeisesti modernististen keinojen oletettu puuttuminen: ”Niissä [Pekkasen teoksissa] ei ole mitään romanttisesti kiihdytettyä eikä ekspressionistisesti rakennettua” (Tarkiainen 1934, 317). Kiitosta saa terveen yksilön kuvaus — eivät ekspressionistisesti värittyneet poikkeusyksilöt, sairaat ja mielipuolet. Myös Kivimaan yhteydessä mainitaan ekspressionismi. Kivimaan teoksissa ekspressionismi merkitsee ”vaikutuksen hakua, rakenteellisen nousun ja yllätyksellisen kulmikkisuuden suosintaa” (Tarkiainen mp.). Kerronnan poikkeavat tehokeinot Tarkiainen toteaa, mutta niiden sisältöä tai merkitystä kirjailijan tuotannolle hän ei erittele. Realismin tradition rikkominen ohitetaan siten vähin äänin.

Rafael Koskimiehen *Elävä kansalliskirjallisuus* -teoksen kolmas osa (1949) tarjoaa Tarkiaista pitemmän perspektiivin 1920-luvun proosaan. Koskimiehen käsitys eurooppalaisesta kulttuurimurroksesta ja sen vaikutuksista Suomeen on kuitenkin samantapainen: syrjäinen ja pieni Suomi on säästynyt ”pahimmilta henkisiltä kouristuksilta eräänlaisen luontaisen tasapainon ansiosta”. Torjuntamekanismi on kattava: terve, kansallinen pohja nähdään sairaiden, kansainvälisten modernististen virtausten vastakohtana, eikä näitä kahta pystytä kaanonissa yhdistämään. Yllättävää on, että kytkennät ekspressionismiin tulevat esille vanhan polven kirjailijoiden kautta. Ekspressionistisia vaikutteita Koskimies näkee Joel Lehtosen, Viljo Kojon ja Aaro Hellaakosken tuotannos-

sa lähinnä siksi, että useilla heistä oli suoria kosketuksia kuvataiteisiin. Nuoren polven ekspressionismista Koskimies mainitsee Kailaan tuotannon hysteerisyyden, ja myös Kailaan yhteydessä mainitaan kuvataiteet. Myöhemminkin on turvauduttu kuvataiteisiin: Joel Lehtosen 1920-luvun alun proosatuotanto yhdistetään ekspressionistiseen maa-laustaiteeseen (Sarajas 1965b, 36; Sarajas 1965a, 62). Tutkijoiden varovaisuus on siten ilmeistä; ei haluta sanoa suoraan, että ekspressionismista löytyy vastineita kirjallisuudessa.

Koskimies kieltää nuoren polven taistelutahdon: sukupolvien tai aatesuuntien kesken ei vastakkainasettelua ollut, ja sukupolvien taistelun kielsivät myös monet aikalaiskritikoista (Koskimies 1949, 17 ja 158; Koskenniemi 1928, 499; Bergroth—Matson 1928, 9). Tulenkantajille sukupolvitietoisuus oli poleemisissa lehtikirjoituksissa totista totta ja kaikua eurooppalaisen modernismin keskeisistä piirteistä. Uuden sukupolven eliittijoukoksi Koskimies nimeää Kailaan, Sarkian, Pekkasen, Viljansen, Jylhän ja Kivimaan, joiden käsissä sana uudistui. Tulenkantajaprosaistit edustavat Koskimiehelle lähinnä ”nuorekkaan lyyrillistä tyylijää”, ja persoonallisinta antia ovat Kivimaan ja Waltarin matkakuvaukset. Koskimies liittyy lyyrisyyden ja romanttisuuden tulenkantajien proosaan, mutta hän ei pureudu kirjailijoiden tyylin ytimeen tai mahdollisen ”uuden sanonnan” lähtökohtiin. Modernistisuuden hän mainitsee Seppäsen yhteydessä mutta ehdollistaa sen. Kivimaan ekspressionismi tuodaan esille kysymyksen muodossa, ja tähän kysymykseen Koskimies jättää vastaamatta. Toisaalta hän luettelee Kivimaan tuotannosta sellaisia piirteitä, jotka voidaan tulkita ekspressionistisiksi tai modernistisiksi: ”lyyrillisten” hetkien merkitys, aavistuksen ja intuition ylivoima älyyn verrattuna. (Ks. Koskimies 1949, 168, 208—209 ja 250.) Sisäinen tunne ja intuitio veivät pohjan järjen voittokululta; muun muassa Bergsonin intuitiokäsityksiä oli julkaistu suomen kielellä jo 1910-luvulla. Nämä piirteet liittyvät kirjallisuuden modernistisiin tendensseihin. Koskimies ei kytke tulenkantajien poikkeavaa kerrontaa itse virtauksiin, eikä hänen opastuksellaan selviä, mikä oli tulenkantajaproosan suhde romantiikkaan, realismiin tai modernismiin. Aatteettomuus, ailahtelu ja epämääräinen lyyrisyys ja nuorekkuus ovat piirteitä, jotka sävyttävät tulenkantajaproosaa tässäkin arvioissa.

Suomen kirjallisuus -sarjan osassa V käsitellään tämän vuosisadan suomalaista proosaa, ja tulenkantajaprosaistit ovat siten itseoikeutetusti esillä. Annamari Sarajaksen mukaan 1920-luvun proosa ei saanut tukea edelliseltä vuosikymmeneltä, vaan uuden linjan raivaaminen lähti omalta pohjalta. Uuden proosapolven linja määritellään hapuiluksi. (Sarajas 1965b, 36.) Väite edeltäjien puuttumisesta on hieman harhaanjohtava, sillä useat tulenkantajaprosaisteista ovat luetelleet ihailunsa kohteita,

joita ovat mm. Järnefelt, Sillanpää ja Lehtonen. Niin *Tulenkantajat*-lehdessä kuin muissakin aikakauslehdissä Järnefelt ylisti tulenkantajien tapaan nykyisyyttä, ja Viljanen luonnehti Järnefeltin tuotannon henkeä moderniksi. Sillanpää on sovitettu suuren linjan ja vankan tradition raameihin, jolloin Bergsonin ja yleensä modernististen vaikutteiden merkitys on jäänyt varjoon. Uusi tutkimus on tuonut hänet esille modernismin koodin ja modernististen kerronnan keinojen soveltajana. Lehtosen tuotannon yhteydessä on viitattu ekspressionismiin. Jo näiden prosaistien kautta voi väittää, että suuri linja ja traditio sisältävät piirteitä, jotka mahdollistavat myös toisenlaisen perinteisestä realismista poikkeavan tradition jatkumisen 1920-luvun kirjailijapolvelle. Voisi olettaa, että suomalaisen proosan modernistiset piirteet eivät taistelleet realismia vastaan vaan realismin sisällä muuttaen vähitellen sen perinteistä kuvaa.

Suomen kirjallisuus -sarjassa tarkastelee lähinnä Kai Laitinen 1920-luvun kirjallisuutta. Tulenkantajien yleispiirteenä mainitaan ekspressionistinen kääntyminen sisäänpäin ja tyyllinen uudistuminen, mikä näkyy lähinnä lauserakenteessa: tunnusmerkkejä ovat lyhyet lauseet ja sen myötä tekstin ”kiihkeätempoisuus”. Proosan uutuusluonne rajoittuu Laitisenkin esityksessä uusien aihepiirien luettelemiseen urbaaneista ilmiöistä nuoruuden melankolisuuteen. Tyylikäsitteistä mainitaan impressionismi ja ekspressionismi. Laitinen pitää tulenkantajille tyyppillistä merkityksellisen tuokion kuvaamista impressionistisena piirteenä, jolle hän näkee esikuvia 1910-luvun kirjallisuudesta. Merkityksellinen tuokio kuuluu myös modernismiin, ja impressionismia pidetään yhtenä kirjallisuuden modernismin suuntauksena (ks. Bradbury—McFarlane 1987 (1976), 23). Laitinen erottaa tyyliuunnat toisistaan rajoittaen impressionismin epämääräiseen tunnelmointiin. Impressionistisiin tunnelmakuviin Laitisen mukaan sekoittuu ekspressionismia siten, että sisäisen kuvaaminen ja tilinteot tulevat proosassa esille. Kummankin tyylikäsitteen Laitinenkin yhdistää maalaustaiteeseen. (Ks. Laitinen 1965b, 351—356.)

Kirjailijakohtaisissa esittelyissä tulenkantajaproosaistien varhaistuotanto sivuutetaan melko lyhyesti. Ekspressionismi mainitaan Haanpään, Seppäsen ja Karrin yhteydessä, ja nimitys perustellaan tyyllisin seikoin: ilmaisun voimakkuus, vauhdikas kulmikkuus, ”jyrkkäkäänteinen, huohottavan katkelmallinen tyyli”, paisuttelu ja efektit. Muutaman sanan luonnehdinnat eivät juurikaan selvennä, millaista on tulenkantajien ekspressionismi. Tiukka arvottaminen näkyy kirjallisuushistorian sivuilta: heikoiksi teoksiksi tai arvoa heikentäviksi piirteiksi koetaan luonnosmaisuus, rakenteen epäyhtenäisyys, esimerkiksi romaanin novellistinen rakenne ja rapsodisuus (Haanpää, Seppänen, Kivimaa). (Ks. Laitinen 1965a, 388—390, 1965b, 353, 1965d, 459 ja 461, 1965e, 438—439.) Näitä

yhtenäisyyttä rikkovia ja fragmentaarisia piirteitä voi pitää modernistisina rakennetekijöinä. Tällaista vaihtoehtoa ei kirjallisuushistorioista löydy. Pekkasen varhaistuotannon pyrkimys toisaalta asialliseen arkikuvaukseen ja toisaalta irrationaalien tavoittamiseen kyllä havaitaan, ja Waltarin *Suuresta illusionista* sanotaan, että tapahtumat ilmentävät henkilöiden mielialoja (Laitinen 1965c, 413; Laurila 1965, 477). Irrationaalien tavoittelu on modernistinen piirre, samoin kuvauksen laajentaminen siten, että ympäristön ja luonnon kuvaaminen tai tapahtumien ulkoiset piirteet ilmaisevat henkilöitten sisäistä tilaa. *Suomen kirjallisuuteen* on siten kuin vahingossa eksynyt tulenkantajaproosan modernististen piirteiden esittelyä.

4. Mitä jää rivien väliin?

Modernismiin tai tarkennettuna ekspressionismiin viittaaminen jää kirjallisuuskatsauksissa heiton asteelle. Vaikka tuotaisiin esille se, että suomalainen murros on eurooppalaiselle yhteiskunnalliselle, kulttuuriselle ja kirjalliselle murrokselle rinnakkainen ilmiö, ei modernistisille tedensseille panna painoa. Realistisesta valtalinjasta poikkeava kerronta saateetaan havaita, mutta sen luonnehdinta jää hyvin epämääräiseksi. Tyylivaikuttajan ekspressionismi mainitaan suhteellisen usein, mutta vaikutteita ei problematisoida eikä eritellä. Ekspressionismi mainitaan vain silloin, kuin poikkeaminen realismin traditiosta on huomattavaa. Usein ”uusi tyyli” vie tutkijoilta kielen, jolloin avuksi pitää ottaa maalaustaiteen sanasto. Sama piirre on näkyvissä aikalaisarvostelussa. Nuoret prosaistit maalailevat tunnelmakuviä, käyttävät voimakkaita värejä, piirtävät tapahtumat lukijan eteen ja jopa ”teoksen lukeminen on kuin taulun katselemista” (M.K. 1926).

Kerronnallinen poikkeaminen ei ole ainoa väylä pureutua tulenkantajien proosan traditiosta poikkeavaan kuvaan. Merkitystä on myös sillä, että vanhojen aihepiirien tilalle etsittiin uutta. Tämäkin saattaa kytkeytyä modernismiin. Realismin murtaminen sisältäpäin on tulenkantajien yhteydessä mielenkiintoinen ajatus. Kritiikki otti uuden polven suopeasti vastaan, nuoruudelle annettiin paljon anteeksi, kunhan kansallista kirjallisuutta kartutettiin. Realismin muuttumista ei pidetty välttämättä uhkana. Yhtenä syynä on mahdollisesti se, että jo arvokirjailijan maineen saaneet tekijät, Sillanpää ja Lehtonen etunenässä, olivat käyttäneet modernistisia keinovaroja. Sukupolviajattelua voi soveltaa tähän samalla tavalla kuin eurooppalaisen modernismin sukupolviin on tehty. Varsinaiseksi modernismin sukupolveksi voidaan eurooppalaisen mittaapuun mukaan sanoa ensimmäisen maailmansodan taitteesta nousevaa

taiteilijapolvea, koska tälle polvelle modernismi oli jo olemassa olevaa todellisuutta, osa sen omaa maailmaa; heitä ennen oli jo kolme polvea ollut modernismia luomassa. (Vrt. Wohl 1986, 69—77.) Jos suomalaista murrosta tarkastellaan uusromantiikasta lähtien, voisi tulenkantajia pitää jo sellaisena polvena, jolle taiteelliset kokeilut olivat tuttuja ja olemassa olevasta traditiosta luettavissa. Tulenkantajat olivat siten vakiinnuttamassa modernistisia tendenssejä. Kirjallisuuden kaanon on tuijottanut vain realismin voimaan, ja kirjallisuuden syrjähyppy on vaiennettu.

Määritelmien suo tulee eri kirjallisuuskatsauksissa vastaan. Käsitteistön epäselvyys tuo toisaalta hedelmällisiä ristiriitoja tulenkantajien prosaistikuvaan. On monin tavoin selvää, että yhtä yhteistä piirrettä ei tulenkantajista voida löytää; kirjavuus ja ristiriitaisten aineiden rinnakkaiselo on voimissaan — kuten modernismissakin. Kirjallisuuden yleisesityksien luonnehdinnat tulenkantajien proosasta (impressionistisuus, herkistynyt realismi, lyyrinen realismi, nuorekkaan lyyrinen tyyli jne.) ilmentävät epäsuorasti realismin rikkomista, mutta samalla ne antavat vain vihjeen kaanonin ohittamista proosan piirteistä. Mitä merkitsevät esimerkiksi rakenteen heikkoudet, episodisuus ja rapsodisuus? Onko taustalla modernistinen kokeellisuus vai kömpelö kompositio? Tulenkantajien proosan tutkiminen on nostanut esiin monia kysymyksiä — ja niitä nousee lisää.

LÄHTEET

- BERGROTH, KERSTI—MATSON, ALEX 1928: Huomioita kirjalliselta sotarintamaltamme. *Sininen kirja 1*.
- BRADBURY, MALCOLM—MCFARLANE, JAMES 1987 (1976): The Name and Nature of Modernism. *Modernism 1890—1930*. Ed. MALCOLM BRADBURY and JAMES MCFARLANE. London.
- ERVASTI, ESKO—KARKAMA, PERTTI 1973: *Suomen kirjallisuushistoria*. Helsinki.
- HUHTALA, LIISI 1989: Pako julkisuuteen — Maila Talvio. ”Sain roolin johon en mahdu”. *Suomalaisen naiskirjallisuuden linjoja*. Toim. MARIA-LIISA NEVALA. Keuruu.
- HUUHTANEN, PÄIVI 1979: *Tunteesta henkeen. Antipositivismi ja suomalainen estetiikka 1900—1939*. Pieksämäki.
- KAJANNES, KATRIINA 1990: *Elämän polun kaarteessa. Elsa Heporaudan kirjailijauran alku Jyväskylässä 1910—1922*. Jyväskylä Studies in the Arts 33. Jyväskylä.
- KARHU, EINO 1973: *Suomen 1900-luvun alun kirjallisuus*. Suom. ULLA-LIISA HEINO. Tampere.
- KARKAMA, PERTTI 1990: Modernismin haasteet. *Tutkielmia suomalaisesta modernismista*. Toim. TUIJA TAKALA ja JUHA HYVÄRINEN. Turun yliopisto. Taiteiden tutkimuksen laitos. Sarja A, nr. 21. Turku.
- KOSKELA, LASSE 1990: *Suomalaisia kirjailijoita Jöns Buddesta Hannu Ahoon*. Helsinki.
- KOSKENNIEMI, V. A. 1928: Arvostelu Mika Waltarin teoksesta Suuri illusio. *Valvoja-Aika*.
- KOSKIMIES, RAFAEL 1930: Eräs uusi kirja ja romaanityyli. *Uusi Suomi* 30. 3. 1930.

- 1949: *Elävä kansalliskirjallisuus. Suomalaisen hengen vaiheita 1860—1940 III*. Helsinki.
- LAITINEN, KAI 1965a: Pentti Haanpää. *Suomen kirjallisuus V*. Keuruu.
- 1965b: Suursotien välillä. *Suomen kirjallisuus V*. Keuruu.
- 1965c: Toivo Pekkanen. *Suomen kirjallisuus V*. Keuruu.
- 1965d: Tulenkantajia ja aikalaisia. *Suomen kirjallisuus V*. Keuruu.
- 1965e: Unto Seppänen. *Suomen kirjallisuus V*. Keuruu.
- 1981: *Suomen kirjallisuuden historia*. Keuruu.
- 1989: Mikä muuttaa kirjallisuushistoriaa? *Kirjallisuushistoria tänään*. Kirjallisuudentutkijain Seuran vuosikirja 43. Toim. LIISA SAARILUOMA. Pieksämäki.
- LAPPALAINEN, PÄIVI 1989: *Aika, ikuisuus ja ihminen. Lauri Viljasen kriitikontyö vuosina 1922—1949*. Kotimaisen kirjallisuuden lisensiaatintutkimus. Turun yliopisto.
- LASSILA, PERTTI 1987: *Uuden aikakauden runous. Ekspressionistinen tematiikka 1910—ja 1920-luvun lyriikassa*. Keuruu.
- LAURILA, AARNE 1965: Mika Waltari. *Suomen kirjallisuus V*. Keuruu.
- LUTHERSON, PETER 1986: *Modernism och individualitet. En studie i den litterära modernismens kvalitativa egenart*. Stockholm/Lund.
- MARJANEN, KAARLO 1967: Vuosisadanalun lähtökohtia. *Suomen kirjallisuus VI*. Keuruu.
- M.K. 1926: Eräs esikoisromaani. *Iltalehti* 8. 4. 1926.
- NUMMI, JYRKI 1990: Hurskas kurjuus ja modernismin koodi. *Taiteen kritiikki. Professori Aarne Kinnusen 60-vuotispäiväksi*. Toim. ARTO HAAPALA. Juva.
- PAAVOLAINEN, OLAVI 1932: *Suursiivous eli kirjallisessa lastenkamarissa*. Jyväskylä.
- 1990 (1929): *Nykyaikaa etsimässä. Esseitä ja pakinoita*. Keuruu.
- ROJOLA, LEA 1990: Samuus ja ero Sillanpään Hiltussa ja Ragnarissa. *Tutkielmia suomalaisesta modernismista*. Toim. TUIJA TAKALA ja JUHA HYVÄRINEN. Turun yliopisto. Taiteiden tutkimuksen laitos. Sarja A, nr. 21. Turku.
- SAARENHEIMO, KERTTU 1966: *Tulenkantajat. Ryhmän vaiheita ja kirjallisia teemoja 1920-luvulla*. Porvoo.
- SARAJAS, ANNAMARI 1965a: Joel Lehtonen. *Suomen kirjallisuus V*. Keuruu.
- 1965b: Murren aika. *Suomen kirjallisuus V*. Keuruu.
- TAKALA, TUIJA 1990: Aikakauslehdet ja modernismi. Vuoden 1928 Aitta, Nuori Voima, Sininen kirja, Tulenkantajat ja Valvoja-Aika uuden elämäntunnon vastaanottajina. *Tutkielmia suomalaisesta modernismista*. Toim. TUIJA TAKALA ja JUHA HYVÄRINEN. Turun yliopisto. Taiteiden tutkimuksen laitos. Sarja A, nr. 21. Turku.
- TARKIAINEN, V. 1928: Mietteitä nykyisestä kirjallisuudestamme II. *Sininen kirja* 3.
- 1934: *Suomalaisen kirjallisuuden historia*. Helsinki.
- VARPIO, YRJÖ 1980: 1920-luvun suomalaisen ekspressionismin muodonmuutoksia 1930-luvulla. *Mitat ja puntit. Tutkielmia kirjallisuudesta Pekka Mattilalle hänen täyttäessään 60 vuotta 24. 1. 1980*. Tampereen yliopisto. Kotimaisen kirjallisuuden monistesarja n:o 18. Tampere.
- VILJANEN LAURI 1926: Nuoria kertojia. Pentti Haanpää, Arvi Kivimaa, Onni Halla. *Tulenkantajat-albumi III*. Porvoo.
- 1929: *Merkkivaloja. Kirjailijoita täällä ja tuolla puolen maailmansodan*. Porvoo.
- WOHL, ROBERT 1986: The Generation of 1914 and Modernism. *Modernism. Challenges and Perspectives*. Ed. by MONIQUE CHEFDOR, RICARDO QUINONES and ALBERT WACHTEL. Urbana and Chicago.

TUIJA TAKALA: *The prose of the Tulenkantaja writers and concepts of modernism in histories of Finnish literature*

The group of Finnish writers known as the Tulenkantajat (Torchbearers) influenced Finnish literary life of the 1920's with their innovativeness. The most important work of the movement is considered to be in lyrical poetry, and much of the research concerning the group has concentrated on their poetry. The movement, however, also included prose writers, and an analysis of the modernistic tendencies of their work during the 1920's is interesting precisely because these aspects of the new prose has generally been neglected both in literary scholarship and in general histories of literature. The late work of these writers tends to be stressed, due to the fact that from this main group of writers sprang the most important figures of Finnish literature during the first decades of independence. Among the best-known are Mika Waltari, Toivo Pekkanen, Pentti Haanpää, Unto Seppänen and Arvi Kivimaa; others, such as Onni Halla, Unto Karri and Erkki Vala, are generally no longer included in the canon.

The innovativeness of the Tulenkantaja prose writers was reflected in contemporary assessments: urban life became a prominent theme, the traditional realistic narrative mode was rejected, and depictions of rural life took on a new, 'lyrical' and more 'youthful' spirit. More recently, the prose style of the Tulenkantajat has been described as based on abrupt syntax, intensity of tempo and a deliberate search for effect; the influence of expressionism has also been pointed out. Finnish histories of literature generally give brief descriptions of the work of the Tulenkantajat writers, but the dominant characteristics and innovativeness of the early work of these writers tend to be dismissed as unimportant. Their work is said to reflect adherence to literary fashion, superficiality, and the jittery feverishness of advertising; the aspects which tend to dominate the discussion are the way in which these writers record the 'atmosphere of the era' and the writers' future development. The relevance of modernistic (or more precisely expressionistic) movements receives only brief mention. While such surveys may note that this development in Finland was parallel to general movements in European social, cultural and literary life, modernistic tendencies are not given much weight. Narrative modes deviating from the realism dominant at the time may be noted, but they tend to be characterized only vaguely. Expressionism is referred to relatively often as a stylistic influence, but the precise nature of this influence is neither questioned nor analyzed. Expressionism is in fact mentioned only when the deviation from the realistic tradition is prominent. Such characterizations of the Tulenkantajat writers as 'narrative impressionism', 'sensitive realism' and 'lyrical realism' suggest indirectly that the work deviates from the canonically approved realistic narrative tradition. The search for gaps in realism and for modernistic tendencies is thus a fruitful approach in the study of the prose of the Tulenkantajat writers.